

## TASAKAALUNUMBER „ACTA SEMIOTICA ESTICA IV”

**Acta Semiotica Estica IV. Tartu: [Eesti Semiootika Selts, Tartu Ülikooli Kirjastus], 2007. 331 lk.**

Eesti semiootikute annuaarium „Acta Semiotica Estica” on jõudnud neljanda regulaarse, teist aastat eelretsenseeritava numbrini. Seekordne kogumik sisaldab eneses lugejasõbralikku tasakaalu: teoreetiliste tekstide kõrval on praktilised analüüsid, katsed anda mõnele teoreetilisele kontseptile uurimuses rakendus või mõtestada konkreetne objekt ümber abstraktse konstrukti või teadusliku metafoorina. Mitmed artiklid pärinevad eesti semiootikute jaoks 2006. aasta keskseimaks sündmuseks olnud konverentsilt „Semiootika piirid”. Seetõttu on piiri, kokkupuute ja segunemise probleemid ka kogumikku läbivateks lõimedeks: piiride küsimus semiosfääri kontseptsioonis, nende ületamine ja hägustumine kunstis, piirid kultuuris ja looduses, kultuuri ja looduse vahel, nende ületamine keeles, teadmuses või maailmatunnetuses.

Kogumiku avab artikkel „Semiosfääri piir”, milles Linnar Priimägi võrdleb Juri Lotmani semiosfääri kontseptsiooni aluseks olnud kollektiivse mälu olemust Sigmund Freudi ja Carl Gustav Jungi kollektiivse alateadvuse hüpoteesiga ning erinevate mälukontseptsioonidega psühholoogias. Autor leiab, et Lotmani semiosfäärilise mõtlemise loogika valguses ei ole kultuurimälu tema teoorias psühholoogiline, vaid filosoofiline mõiste. Samuti otsib autor semiosfääri mudeli mõttelisi algeid lisaks Vladimir Vernadski biosfääri teorialele ka Georg Cantori transfiinitse arvu mudelist, Benoit Mandelbroti fraktalite geomeetriast ja mujalt, nentides, et mõiste on „piiritlematu” ja võib olla nii osa kui ka terviku mudeliks.

Ent kui Priimäe käsitluses on semiosfäär filosoofem, siis Indrek Ibrus

asetab selle võimu problemaatikasse. Ibruse arvates sisaldab Lotmani semiosfääri mudeli *tuuma-perifeeria* dünaamika viiteid võimule: tuuma korrastav ja normeeriv roll eeldab, et tal on selleks ka võim. Järelikult kätkeb semiosfääri sisemine ebaühtlus ka võimu ebaühtlust. Samas osutab autor tõsi- asjale, et *tuuma-perifeeria* eristamisel põhinev võimumudel on premodernistlik ning selle rakendamist soodustaks „dialoogilise kontrolli” kontseptsiooni kaasamine.

Võimu temaatikaga seostub ka 2005. aastal ilmunud Teun Adrianus van Dijki raamat „Ideoloogia. Multidistsiplinaarne käsitus”, mida neljast erinevast vaatepunktist analüüsivad Andreas Ventsel, Liina Kanger, Silver Rattasepp ja Silvi Salupere. Ventsel suhestab van Dijki käsitlust ideoloogia mõiste kasutusväljaga ning visandab selle põhiteljed. Kanger uurib ideoloogia ja õiguse vahelisi suhteid ning võimalust vaadelda õigust ennast ideoloogiana. Rattasepp kirjutab, et ehkki van Dijk rõhutab oma ideoloogiakäsitluse kognitiivteaduslikku baasi, sisaldab tema lähenemine mitmeid puudusi ja valesi mõistmisi. Salupere kaardistab artikli viimases osas semiootika mõiste kasutust „Ideoloogias”, küsides, kuidas autor mõistab semiootikat.

Ester Vösu annab artiklis „Kultuur kui draama I” ülevaate ühiskonna ja draama võrdluse geneesist lääne kultuuri- ja teadustraditsioonis, kõrvutades draama mõiste sisu teatriesteetikas ja sotsiaalkultuurilistes teooriates. Ta peatub esmalt draama kui kultuuriteoreetilise metafoori ja sellel põhinevate mudelite ajalool, kasutusviisidel ning probleemidel, mis võivad tekkida, kui ei tunta mõiste tausta teatrimaastikul ja kultuuris. Lisaks määratleb autor draama mõistet narratiivi, stsenaariumi ja kultuuristseeni mõisteväljade kaudu.

Teatri teemadel jätkab Katre Väli, kes oma artiklis vaatleb luule, luuletaja ja näitleja suhet luulelavastuses. Väli käsitleb oma artiklis eelkõige Rakvere teatri etendust „Johannese passioon”, küsides, kas luule näitlejapoolse esituse määrab ära luuletekstide sisu või, mõjutatuna luuletajast tekkinud stereotüüpidest, püütakse kehastada luuletuste autoreid.

Berk Vaher kirjutab Abdul Mati Klarweini pildi- ja tekstialbumi „Milk N' Honey” näitel identiteedimängudest eksotitsismis. Artikkel annab ülevaate konfliktse identiteediga Klarweini kultuurikokkupuudetest ja elukeskkondadest, mis on mõjutanud tema loomingu. „Milk N' Honey” on Vaheri käsitles omamoodi kultuuriline plahvatus, mis on ühtaegu paljudest kultuuri- ja kunstimõjudest üles ehitatud hübriid autori hübriidse mina genees, oma identiteedi ümberkujundamine teise kaudu.

Tiit Remm lahkab ajalisuse probleemi ruumis koha kaudu. Paigutades koha mõiste teiste ruumikontseptsioonide hulka, nendib autor, et kui ruumiline tekst sisaldab endas nii füüsilist ruumi kui ka kultuurimälu, siis koht on määratletav just viimase kaudu: ehitades küll füüsilisele ruumile, tekib selle terviklikkus semiootilise reaalsuse tasandil.

Aja ja ruumi problemaatika kaudu käsitleb Emil Tode romaani „Piiririik” Maris Saar. Artikli autor leiab, et mälukske jutustusena ei ole „Piiririigi” puhul tegemist mitte ajalistest, vaid ruumilistest seostest hargneva looga. Seetõttu nimetab Maris Saar teost „ruumilise ajaga” romaaniks, maailmaks, mille korrastamisel ruumilised seosed on kindlamad kui ajalised.

Eva Lepik käsitleb Karl Ristikivi romaani „Põlev lipp” leitmotiivilist ülesehitust Boriss Gasparovi mõttelise induktsiooni meetodi abil. Autor otsib romaanis leiduvate ja peituvate leitmotii-

vide seoseid romaanivälise temaatikaga (Vana Testamendi projektsioonid jt piibllallusioonid, mütoloogilised motiivid jms), uurib nende rolli vaatlusaluses romaanis ja leiab jälgi teistes Ristikivi ajaloolise tsükli romaanides.

Timo Maran püüab loodusteksti kui ökosemiootika objekti kaudu sünteesida valdkonna kaht suundumust: looduses esinevaid semiootilisi protsesse uurivat bioloogilist ökosemiootikat ning kultuuri ja looduse suhteid uurivat kultuurilist ökosemiootikat. Autor nendib, et semiootika võimaldab vaadelda loodust ennast tekstuaalse nähtusena ning looduskirjandust looduse „lõputute lugude kaose” korrastamisena.

Kadri Tüür kirjutab looduskirjanduse määratlemisega seotud probleemidest ning küsib, miks on looduskirjanduse staatus kirjandusmaastikul seni olnud ebamäärane. Vastuste leidmiseks pöördub autor erinevate semiootikute žanriteooriate ja eesti kirjandusloopoole. Tulemuseks on eesti looduskirjanduse žanri kui dünaamilise kultuurinähtuse kirjeldus.

Anti Saare päeviku vormis kirjutatud kirjatöö mängib looduskirjanduse žanriga ja määratleb selles ökoloogilise looduskirjutuse. Sellise kirjutuse esekujuks oleks Picasso deviis: mitte loodust matkida, vaid toimida loodusena (*Ne pas imiter la nature – agir comme elle*). See ei vormi sõnadeks väliseid ressursse, ei otsi kooskõla looduse ja sõna vahel, vaid kulutab üksnes end kirjasõnale andnud kirjutaja keha.

Rahvameditsiini kaudu käsitleb looduse ja kultuuri suhteid Renata Sõukand. Püstitades pealkirjas küsimuse „Mis teeb taimest ravimtaime?”, uurib Sõukand põhjusi, miks osa taimi on valitud ravimtaimedeks. Eesti rahvameditsiinis domineerinud valikuprintsiipide väljaselgitamisel rakendab ta klassikalise eristuse – maagiline *vs.* ratsionaalne kasutus – asemel Charles S. Peirce'i loodud märkide kolmikjaotust,

uurides, milline on suhe taime, selle kasvukoha ja haiguse vahel.

Inimese ja looduse suhet käsitleb kogumiku traditsiooniline tõlkeartikkel. Seekord jõuab Silver Rattaseppa vahendusel lugejani sotsiaalanthropoloog Tim Ingoldi „Kultuur, loodus, keskkond. Sammud eluökoloogia poole” (peatükk raamatust „The Perception of the Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill”, London–New York: Routledge, 2000). Eluökoloogiani jõudmise esimese sammuna peab Ingold vajalikuks asendada vananenud kultuuri ja looduse vastandamine organismi ja keskkonna vahelise dünaamilise koostoimega, „organism-oma-keskkonnas-tervikuga” (lk 237).

Kogumiku artiklitest ilmneb, et ka semiootika ise on piiride ja vaatepunktide tõmbetuules: ehkki lahutab ja piiritleb nähtusi, otsib ta samas nende sünteesi, ehkki vaatab uuritavat teoreetilise või isegi filosoofilise huviga, tahab ja võib seda ka praktilises eritus lahti võtta ja kokku panna. „Acta Semiotica Estica” neljas number pakub ristlõiget neist suundumusist, üht teisele eelistamata, teravalt esile toomata või ebaõiglaselt tagaplaanile jätmata.

KATRE PÄRN